

ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ХРИСТІЯНСТВО

Вікторія Любашенко,

доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту українознавства НАНУ

СВІДЧЕННЯ КОЗЬМИ ПРАЗЬКОГО ПРО СХІДНІ КОРДОНИ ПРАЗЬКОЇ ЄПІСКОПІЇ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Розглядається гіпотеза, представлена в дореволюційній і сучасній історіографії, про існування у Галицько-Волинській Русі IX-XI ст. церковної структури, юрисдикційно пов'язаної з католицькою Празькою єпископією.

Ключові слова: *Празька єпископія, Галицько-Волинська Русь.*

Досліджуючи раннє християнство у слов'янському ареалі, світські і церковні історики порушують тему західного шляху християнізації Русі-України, зокрема через Галицько-Волинський регіон. Вони при цьому звертають увагу на Празьку єпископію (з XIV ст. архієпископія), засновану у 973 р., яка своєю юрисдикцією обіймала частину Великоморавської держави, зруйнованої на початку X ст. Празька єпископія підпорядковувалася Майнцькому архієпископу та імператору Священної Римської імперії. Її першим єпископом був Дитмар, другим – Адальберт, або св. Войтех. На думку Б. Балика, вже наприкінці X ст. у Перемишлі існувала церковна структура, яка цілком могла входити до складу Празької єпископії¹. Подібна думка не поодинокі², маючи особливу вагу у наукових студіях, присвячених впливові кирило-мефодіївської традиції на церковну культуру давньої Русі³. Давні розвідки, присвячені зазначеній темі (див., зокрема, огляд О. Горбача⁴), а також нові дослідження українських і польських учених (Я. Дашкевича, Я. Ісаєвича, В. Кметя, І. Скочилися, А. Гіла, Х. Грالی та ін.) доводять її актуальність. Натомість, сучасні історичні студії потребують подальшого історіографічного аналізу проблеми християнізації Галицько-Волинської Русі. І саме цей аналіз є метою нашої публікації.

Гіпотеза про належність християнських спільнот Галицько-Волинського регіону до Празької єпископії ґрунтується, зокрема, на документі, достовірність якого в історичній науці викликає сумніви. Йдеться про буллу римського папи Йоана XIII (965–972), надану у 967 р. чеському князю Болеславу II Благочестивому, про яку повідомляє чеський хроніст Козьма Празький (1045–1125).

Козьма оповідає про особливу побожність чеського князя і його сестри Млади, якій Святий отець «пожалував устав св. Бенедикта і жезл ігумені», а князеві – буллу з дозволом «заснувати при церкві мучеників св. Віта і св. Вацлава єпископську кафедру, а при церкві святого мученика Георгія, у підпорядкування святому ордену Бенедикта... конгрегацію святих дів». Керівництво кафедрою папа наказав покласти на особу, яка не належить «до обряду або секти болгарського чи руського народу, чи слов'янської мови, а... [обрати] найбільш угодного усій церкві священика, який добре знає латинську мову»⁵. У цьому свідченні особливий інтерес викликають слова Козьми про болгарську чи руську секту.

В іншому місці чеський хроніст пише про те, що празький єпископ Яромир-Геххард⁶ на Майнцькому соборі (1086) доводив свої права на кафедру привілеєм, який перейшов йому від св. Войтеха і був підтверджений грамотою папи Бенедикта та імператора Оттона I. Відтак, не меншу цікавість має інформація про межі Празької єпископії, зазначені буцімто ще у буллі Йоана XIII. На півночі вони сягали «хорватів та інших хорватів», на сході – Кракова і навколишніх земель до річок Буг і Стир, на півдні – Моравської області⁷.

З повідомлень чеського хроніста випливає, що юрисдикція Празької єпископії поширювалась на землі, котрі входили до складу Давньочеської держави. Про володіння чеського князя Болеслава II у 60–80 рр. X ст., що обіймало землі від Праги до Кракова, пише Козьма у другій книзі своєї хроніки. Його дані про землі Давньочеської держави підтверджують у 965 р. арабський мандрівник єврейського походження з Іспанії Ібрагім Ібн-Якуб⁸, а також документальна пам'ятка польського середньовіччя, відома під назвою «Dagome iudex» (датована в історіографії 990–992 рр., дійшла до нас у списках XI–XII ст.). При цьому межі Кракова в останньому документі локалізовані Прикарпатською Руссю⁹. Ф. Дворнік по річках Буг і Стир проводить північно-східний кордон Білої Хорватії (про неї – далі), яка частково перебувала під владою чеських князів¹⁰. Цієї версії дотримується чимало істориків; утім, А. Петрушевич, Я. Ісаєвич та ін. вважали, що Козьма Празький переплутав річки Стир і Стрий. А «Краківська земля як складова Давньочеської держави цілком могла доходити на сході до річок Стрий і Буг»¹¹. У час свого розквіту за князя Святополка I Великоморавська держава включала землі нинішніх Чехії, Словаччини, Угорщини, частину Сілезії уздовж Вісли. Після захоплення на початку X ст. Великої Моравії завойовниками-уграми частина її земель відійшла до них. Як відтоді склалася доля Моравської архієпископії, достеменно не відомо. Та свідчення Козьми Празького про моравського єпископа Яна I дають підстави вважати, що певний час вона мала кафедру в Оломоуці. Адже на Майнцькому соборі Яромир-Геххард звертався до імператора Генріха IV (у Козьми помилково Генріх III) з клопотанням, «аби на місце Яна не був обраний інший єпископ».

Яку ж секту болгарського чи руського народу мав на увазі Козьма? Можемо про це лише здогадуватися. Той факт, що в папській буллі болгарський і руський народ трактовані як одне, свідчить, радше, на користь православних. Вони у Давньочеській державі могли заселяти східний кордон, однак зaledве, чи у той час становили серйозну конкуренцію у справі заміщення Празької кафедри.

Першу у найближчому до Праги руському регіоні православну єпископію у Володимирі-Волинському компілятивний Никоновський літопис відносить до 992 р. З цією датою погоджується В. Татищев¹², однак заперечують її, й доволі переконливо, інші вчені¹³. Православне населення проживало у межах колишньої Великоморавської держави, що мала тісні стосунки зі Східною імперією ромеїв і близьких до неї країн. Але моравський єпископ у Козьми не пов'язується (принаймні прямо) з сектою – і це зрозуміло, адже Моравська архієпископія була дозволена Апостольською столицею. Водночас ще за св. Мефодія слов'янський обряд (який поєднував елементи православної і католицької літургії) у Великій Моравії зазнав утисків. А після її падіння, як пише візантійський імператор Костянтин VII Багрянородний (905–959), люди утікали звідти «до сусідніх народів... болгар, хорватів та інших», тобто переважно на схід і південь¹⁴.

Утікачі цілком могли поселитися на північно-східних кордонах Давньочеської держави і, зокрема, у Празі, яку Ібрагім Ібн-Якуб змалював як потужний політичний і торговий центр, що вже у середині IX ст. притягував до себе різні народи: сюди з товарами «з міста Кракова приходять руси і слов'яни», в державних справах – греки і болгары. Отже, Козьма Празький був добре обізнаний з традиціями і вірою цих народів. Простежуючи міжслов'янські зв'язки того часу, Й. Первольф зазначає: «Зачатки християнства прийшли до карпатських ляхів з Моравії і саме з єпархії Мефодія, й слов'янське богослужіння зберігалось у них... допоки католицька церква не запанувала у Чехії і Польщі»¹⁵. А Б. Балик припускає давнє існування у Західній Галичині єпископства з осідком у Кракові¹⁶ або Вислиці, пов'язане з кирило-мефодіївською традицією¹⁷. Він звертається до відомих фактів збереження у Галицькій землі залишків давньої моравської архітектури (храмів-ротонд) і до літературних текстів, історична надійність яких доволі непевна. Зокрема, до «Житія св. Мефодія», що оповідає про язичницького князя, «сильного на берегах Вісли»¹⁸, якого підкорив моравський князь Святополк ще у 875 р. Й віслянський князь нібито прийняв хрещення від моравів, навіть від самого св. Мефодія. А за церковною традицією, учні св. Мефодія емігрували не лише у Македонію, Болгарію і Сербію; св. Сава попрямував «у межі нинішнього Закарпаття, Горазд – у Західну Русь, на Волинь і Київщину»¹⁹. Однак в історії Русі Горазд (який посів Моравську кафедру після св. Мефодія) невідомий, хоча тут ім'я Горазд давали при хрещенні. Натомість, він шановується як святий у Польщі, а моці його спочивають в Албанії.

Питання автентичностіповідомлень про Празьку єпископію, передусім про зміст булли папи Йонна XIII, наведеної Козьмою, понад два століття дискутується в історіографії²⁰. В. Регель у своїх ґрунтовних публікаціях, в яких він звернувся до багатьох середньовічних джерел, з'ясував фактологічні помилки в оповідях Козьми і довів, що грамота від 1086 р. не стосувалася Празької єпископії, а заснування останньої відбулось у 973–974 рр. за імператора Оттона II і папи Бенедикта VI (973–974). Що ж до булли Йоана XIII, то її зміст Козьма реконструював на основі переказів Празького капітулу і привілею (зберігся у пізнішому списку якраз від 1086 р. і має кілька копій), даного Празькій церкві св. Георгія, першою абатисою якої була згадувана Млада. Цим привілеєм і

скористався Яромир-Геххард. З хроніки Козьми випливає, що завдяки цьому привілею Геххард хотів розширити межі Празької єпископії за рахунок володінь моравського єпископа Яна. Разом з тим, існує припущення, що Геххард намагався використати цей документ для незалежнення Празької єпископії від чеських королів²¹.

Деякі свідчення Козьми перегукуються з твором Костянтина Багрянородного. Маємо на увазі згадку останнього про хорватів Далмації, «які походять від нехрещених хорватів²², званих «білими»... Велика Хорватія, звана «Білою», залишається нехрещеною донині...»²³. Тобто, у Козьми хорвати підпорядковані Празькій єпископії вже у X ст., у Костянтина Багрянородного «білі» хорвати у цей час ще язичники. У Козьми хорвати проживають на півночі єпископії, тобто у Краківській землі. У Костянтина «білі» хорвати займають широкий ареал за Туркією (теперішня Угорщина), поблизу Франгії (Германське королівство), за Багіварією (Баварське герцогство, або карпатські Beskidy)²⁴. Разом з хорватами жили «білі» серби²⁵, які згодом перетнули Дунай.

Наведені Костянтином дані також викликають наукові суперечки. Втім, сьогодні утвердилась думка²⁶ про те, що білі хорвати у X ст. обіймали значний ареал Прикарпаття: від витоків Вісли через басейн Сяну до Дністра і Пруту, доходячи на заході до теперішнього угорсько-українського кордону. Ще у VI ст. білі хорвати створили етно-політичний союз – Велику Хорватію, який після аварського нашествия розпався. Частина хорватів мігрувала у Далмацію, де вони утворили свою державу, частина – у Польщу і Чехію, частина залишилась у Прикарпатті з центром у Перемишлі, де у XI ст. склалася Галицька Русь. Відтак, Козьма Празький не обов'язково помилявся, пишучи про хорватів-християн, як і Костянтин Багрянородний – про хорватів-язичників, адже вони могли мати на увазі різні гілки цього етносу. Свідчення середньовічних авторів показують тривалість і неоднозначність процесу християнізації давнього хорватського етносу у Карпатському регіоні.

З Празькою єпископією історична наука пов'язує також витіснення слов'янських мови і літургії у Чехії, а згодом і в Польщі. Є небагато даних про залишки у цьому регіоні слов'янського обряду у XI–XII ст. Щодо Чехії маємо на увазі, насамперед, оповитий легендами Сазавський монастир, відомий боротьбою за слов'янську літургію (чин св. Василя у поєднанні з уставом св. Бенедикта) і створенням слов'янських богослужбових текстів, переписаних, зокрема, з перекладів св. Кирила і Мефодія. У Сазавському монастирі, в якому прославився своєю культурною діяльністю св. Прокоп, шанувались руські св. Борис і Гліб. Існує припущення про його зв'язки з Києво-Печерським монастирем. У 1097 р. Сазавську обитель закрито, а знайдені тут, як пише Козьма Празький, слов'янські книжки – спалено. Національно-культурні традиції закладу були відновлені, хоча й ненадовго, за імператора Карла IV, який у 1347 р. заснував празький Емауський (зокрема, зі слов'яномовною літургією) монастир на честь свв. Кирила, Мефодія, Прокопа, Войтеха і бл. Ієроніма²⁷. Про існування слов'янської літургії у XI–XIII ст. у Польщі свідчать факти поширення тут культу свв. Кирила і Мефодія, збірка кирило-

мефодіївських рукописів у Вислиці, глаголична літургія бенедиктинських монастирів в Олесниці (Сілезія), Святого Хреста на Клепажі (Краків) й у Тиньці на Лисій Горі²⁸.

Маємо свідчення також про наявність у IX–XI ст. елементів християнської культури й у Галицько-Волинській Русі. Вони широко представлені в історіографії, починаючи вже від польських хроністів Яна Длугоша (XV ст.) і Станіслава Сарницького (XVI ст.). Щоправда, більшість відомостей ґрунтується переважно на археологічних даних – дослідженнях польських та українських вчених залишків храмів-ротонд на Замковій горі і в межах давнього городища у Перемишлі. Характер літургії, що правилась у цих храмах, за відсутності достатньо достовірних даних, можна, однак, лише припускати. Та деякі автори воліють вбачати у давніх ротондах свідчення існування у Перемишлі єпископії, яка була закладена тут учнями солунських братів або юрисдикційно пов'язана з Моравською церквою²⁹, в якій поєдналися західна і східна церковні традиції³⁰.

Подібні припущення стосуються не лише Перемишля. Так, Є. Гансовський у 60-х роках. XX ст. неподалік південно-західного кордону Підляшшя у Подеблоці знайшов таблички з фрагментами надписів, які можуть дати підстави припускати існування тут християнських громад у IX ст. На думку Ю. Лабинцева і Л. Щавинської, у даному випадку йдеться про громади «східного обряду»³¹. Хоча ці надписи вимагають подальшого вивчення.

Частина дореволюційних істориків пов'язує раннє християнство у Холмщині, в Галичині і на Волині тільки з Києвом, а через нього – зі Східною Церквою³². Інші автори не виключають первісного зв'язку раннього християнства в південно-західній Русі з учнями св. Мефодія, який скеровував місіонерів на схід від Великої Моравії³³. Твердження дореволюційних істориків, часом поверхові і малодоказові, скептично оцінює сучасна історіографія. Остання, однак, також вдається, здебільшого, до припущень³⁴. З чим згодні сьогодні більшість учених, то це з тим, що перші сформовані церковні структури у Галицько-Волинській Русі слід датувати серединою XI ст., а їх юрисдикцію відносити до Києва. Однак це аж ніяк не виключає впливу Великої Моравії на церковно-культурне життя Прикарпатського регіону. А «виявлені у Перемишлі та в деяких інших поселеннях сакральні споруди та артефакти християнського культу., незважаючи на різні інтерпретації їхнього датування й конфесійної належності, засвідчують одностайність і навіть тенденційність киевоцентричної концепції Володимирового хрещення Русі»³⁵.

Як бачимо, перші сліди християнства доволі рано, майже одночасно з Київською Руссю, фіксуються на Прикарпатті й у руському Закарпатті. Однак питання про існування тут церковних адміністрацій у IX–XI ст. залишається відкритим. Брак достовірних фактичних даних робить проблематичним також припущення стосовно інституційного зв'язку перших християнських спільнот Галицько-Волинської Русі з Празькою єпископією. Попри очевидну місіонерську максимум середньовічної Церкви (а цим також пояснюють появу празького фальсифікату³⁶), свідчення хроніста Козьми щодо юрисдикції Празької єпископії у межах південно-західної Русі не можна поки що прийняти за історичний факт.

- 1 Балик Б. До питання про початки християнства та єпископства в Перемишлі в IX–X ст. // *Analecta ordinis S. Basilii Magni. – Romae, 1979. – Vol. X. – Ser. 2. – Sec. 2. – С. 84–97.*
- 2 Наприклад: «Не виключений здогад, що Христову віру до Галича принесли св. Кирило і Методій після того, як переходили з тілом папи Климентія галицьким шляхом на Моравію... християнство на Галицьку землю прийшло радше з Моравії, як із Візантії... Можна здогадуватися, що перемишльське єпископство було основане між IX і X в.» (Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. – Філадельфія, 1954. – С. 96) або: «Перемишль, як найсхідніший осередок моравських політичних і церковних впливів, міг цілком реально стати єпископською столицею вже тоді, коли у Велико-Моравській державі утвердилося християнство східного обряду, тобто християнство святометодіївської традиції, і була поновлена повна ієрархічна церковна структура (кінець IX ст.)» (Паславський І. Коли виникло єпископство в Перемишлі? // *Історія релігій в Україні. Наук. щорічник. – Львів, 2009. – Кн. 1. – С. 551.*)
- 3 І. Нагаєвський не виключав також існування у X ст. єпископства в Мукачеві (Нагаєвський І. Кирило-Методіївське християнство в Русі-Україні. – Рим, 1954. – С. 92–95). Його у цьому підтримав С. Пап (Пап С. Початки християнства на Закарпатті. На основі нових наукових дослідів. – Філадельфія, 1983). На думку О.Петрова, заснування Мукачівської єпархії можливе за часів самого св. Методія (Петров А. Древнейшие грамоты по истории карпато-русской Церкви и иерархии 1391–1498 гг. – Прага, 1930. – С. 2). Відтак, «Закарпатська Русь на ціле сторіччя раніше від Київської прийняла християнство і кириличне письмо» (Микитась В. Л. Давня література Закарпаття. Нариси літератури Закарпаття доби феодалізму. – Львів, 1968. – С. 55). Інші історики визнають це сумнівним: «Легенди, що розповідають про місіонерську діяльність апостолів слов'ян Кирила (Костянтина) і Методія та їх учнів, яка нібито поширилася далеко на східні терени... можуть бути залишені поза увагою як історично безпідставні, оскільки не мають під собою жодних аргументів, крім намагання вивести східну церковну традицію Мукачєва без згадки про Київ» (Суттнер Е.-К. Українське християнство на початку III-го тисячоліття: Історичний досвід та еkleзіологічні перспективи / Перекл. і ред. О. Турія. – Львів, 2001. – С. 63).
- 4 Горбач О. Зібрані статті. Статті до 1000-ліття християнізації Русі-України. – Мюнхен, 1993.
- 5 Козьма Пражский. Чешская хроника / Под ред. Г. Санчука. – М., 1962. – С. 22.
- 6 Йдеться про сина чеського князя Бржетислава I і канцлера імператора Генріха IV. Про Яромира-Гєбхарда див.: *Trestik D. Cosmas a Regino // Československy časopis historicky. – Praha, 1960. – № 4. – S. 573–575.*
- 7 Козьма Пражский. Чешская хроника. – С. 37. Козьма перераховує й інші етноси (слезане, тржебовяне, бобряне, дедошане тощо.), походження яких гіпотезується в історіографії.
- 8 Вестберг Ф. Комментарий на записку Ибрагима Ибн-Якуба о славянах. – Санкт-Петербург, 1903. – С. 68–69, 70–71, 80 та ін. Узагальнення історичних джерел щодо приналежності Кракова Давньочеській державі у другій половині X ст. див.: Корольок В. Д. Грамота 1086 г. в хронике Козьмы Пражского // *Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР. – М., 1960. – № 29. – С. 3–17; Його ж. Западные славяне и Киевская Русь в X–XI вв. – М., 1964.*
- 9 Ptaśnik J. Dagome iudex. Przyczynek krytyczny do genezy świętopietrza w Polsce (z 4 podobiznami). – Kraków, 1911. – S. 21. Див. також: Kurrbisowna B. Dagome iudex – studium krytyczne // *Początki państwa polskiego. – Poznań, 1962. – T. I. – S. 394–396;*

- Кузьмин А. Г. Два вида руссов в юго-восточной Прибалтике // Сборник Русского исторического общества. Антинорманизм. – М., 2003. – Т. VIII. – С. 192–213.
- 10 Dvornik F. *The Slavs: Their Early History and Civilization*. – Boston, 1956. – P. 99.
- 11 Ісаєвич Я. Д. До питання про західний кордон Київської Русі // Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. – Львів, 1996. – С. 90–104.
- 12 Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью. – Москва, 2000. – Т. IX. – С. 65; Татищев В. Н. *История Российская*. – М.–Л., 1963. – Т. II. – С. 64.
- 13 Відтак, заснування Володимирсько-Волинської єпископії відносять до 1078–1085 рр. (Porpe A. *Państwo i kościoł na Rusi w XI w.* – Warszawa, 1968. – S. 178) або до 1080 р. (Щапов Я. Н. *Государство и церковь Древней Руси XI–XIII вв.* – М., 1989. – С. 39–40), або до 1089 р. (Приселков М. Д. *Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси*. – СПб., 1913. – С. 155–156).
- 14 Константин Багрянородный. *Об управлении империей* / Под. ред. Г. Г. Литаврина и А. П. Новосельцева. *Греческий текст, перевод, комментарии*. Изд. 2-е, исправл. – Москва, 1991. – С. 52.
- 15 Первольф И. *Славяне. Их взаимные отношения и связи*. – Варшава, 1893. – Т. III. – С. 8–9.
- 16 Втїм, гіпотеза про єпископство у Кракові висувалася ще у середині XIX ст. (Maciejowski W. *Historia prawodawstw słowiańskich*. – Warszawa, 1834. – Т. II. – S. 325) і вже тоді була спростована (Matecki M. *Kościelne stosunki w pierwotnej Polsce // Przewodnik Naukowy i Literacki*. – Lwów, 1875. – № 1. – S. 392–394).
- 17 Балик Б. До питання про початки християнства та єпископства в Перемишлі. – С. 84. Див. оцінки цієї гіпотези: Łowmiański H. *Początki Polski*. – Warszawa, 1970. – Т. IV. – S. 493–494, 500. Ще сміливіше припущення – про існування в кінці X ст. єпископства у Червені, з якого св. Володимир Великий переніс кафедру у Володимир-Волинський, висловлювали деякі дореволюційні історики (Татищев В. Н. *История Российская*. – Т. II. – С. 64; Петрушевич А. *Краткое историческое известие о времени введения християнства на Галичской Руси...* – Львов, 1882. – С. 1).
- 18 Житие святого Мефодия // Тахиас А.-Э. *Святые братья Кирилл и Мефодий*. – Сергиев Посад, 2005. – С. 308–309.
- 19 Новак Г. *Православие в Чехословакии и «Журнал Московской Патриархии» // Журнал Московской Патриархии*. – М., 1974. – № 4. – С. 51; Скурат К. Е. *История Поместных Православных Церквей*. – М., 1994. – Т. I. – С. 129.
- ²⁰ Починаючи від Й.-С. Ассемана, упорядника римської «*Bibliotheca orientalis*» (Asseman J. S. *Kalendaria ecclesiae universae*. – Romae, 1755. – Т. III), чеських історика Ф. Пельцеля і філолога Й. Добровського (Pelcel F., Dobrovsky J. *Cosmae ecclesiae Pragensis decani Chronicon Bohemorum // Scriptorum rerum Bohemiarum*. – Prague, 1783. – Т. I) в європейській славистиці навколо папської булли точиться жвава дискусія. Її стандо кінця XIX ст. узагальнив російський історик В. Регель (Регель В. Э. *О хронике Козьмы Пражского // Журнал министерства народного просвещения*. – М., 1890. – Ч. ССLXX. Август. – С. 221–261; Ч. ССLXX. Сентябрь. – С. 114–116 (окреме видання у 1890 р.); Його ж. Учредительные грамоты Пражской епархии // *Сборник статей по славяноведению, составленный и изданный учениками В. И. Ламанского*. – СПб., 1883. – С. 265–330). В сучасній історіографії визнання чи заперечення правдивості змісту папської булли зумовлюється почасти конфесійними симпатіями учених. Сьогодні про буллу див., зокрема: Рамм Б. Я. *Папство и Русь в X–XV вв.* – М.–Л., 1959. – С. 21. – Примечения. № 32 (визнав автентичність документа); Королюк В. Д. *Грамота*

- 1086 г. в хронике Козьмы Пражского. – С. 3–17 (заперечив це); Назаренко А. В. Русско-германский союз при князе Ярополке Святославиче и императоре Оттоне II // Древнейшие государства на территории СССР. 1991 г. // <http://lotuna.ru/1991/44.html> За Назаренком, у буллі, попри її сумнівність, вказана «географічна номенклатура з джерела, створеного у період приналежності Краківської землі Давньочеської державі, котре, ймовірно, дійсно пов'язане з обставинами заснування Празького єпископства у 967–976 рр.»). На думку В. Регеля, у визначенні кордонів Празької єпископії Козьма просто ототожнив церковну юрисдикцію з політичними кордонами моравського князя Святополка. Підтверджує це Назаренко: для нього згадка про Буг і Стир є насправді описом східних кордонів Краківської землі. І ця згадка цілком кореспондується з тим київсько-волинським рубежем, який в кінці XI ст. мав на увазі волинський князь Давид Ігорович, кажучи про Погориння як вочину київських князів.
- 21 Аналіз документів див. також: Krzemienska B., Trestik D. O dokumencie praskim z roku 1086 // *Studia źródłoznawcze*. – Warszawa-Poznań, 1960. – Т. V. – С. 79–88; Wojciechowska M. Kosmas z Pragi a benedyktyni // *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*. – Poznań, 1959. – С. 345–354.
- 22 Хорвати, за літописним свідченням, ще у 907 р. брали участь у поході київського князя Олега на Константинополь, а у 992 р., під час походу на Волинь, проти них воював і перемиг їх князь св. Володимир Великий (Повесть временных лет / Под ред. В. П. Адріановой-Перетц. – СПб., 2007. – С. 16, 54).
- 23 Константин Багрянородный. Об управлении империей. – С. 44, 45. Це повідомлення підтвердив у середині X ст. арабський історик і мандрівник Аль-Масуді у трактаті «Золоті луги» (Вестберг Ф. Коментарий на записку Ибрагима Ибн-Якуба о славянах. – С. 58–63; Микульскій Д. В. Арабский Геродот. – М., 1998).
- 24 Константин Багрянородный. Об управлении империей. Коментарий главы 30–33 (О. А. Акимова за участю Б.Н.Флорі). – С. 108–117; Войтович Л.В. Карпатські хорвати в етнополітичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього середньовіччя // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – К., 2004. – Вип. 4. – С. 106.
- 25 Деякі автори переконані, що «білими» сербами слід вважати карпатських бойків (Гильфердинг А. История сербов и болгар // Гильфердинг А. Собрание сочинений. – Санкт-Петербург, 1868. – Т. I. – С. 16) або лемків (Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. – Рим-Нью-Йорк, 1965. – Т. I. – С. 131).
- 26 На цю тему див.: Первольф И. Славяне. Их взаимные отношения и связи. – Т. III; Грот К. Я. Известия Константина Багрянородного о хорватах и сербах. – СПб., 1880; Rački Fr. Biela Hrvatska i biela Srbija // *Rad Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti*. – Zagreb, 1880. – Т. LII; Jagić V. Ein Kapitel aus der Geschichte der südslawischen Sprachen // *Archiv für slavische Philologie*. – Berlin, 1895. – Bd. XVII; Левицький Ю. Білі Хорвати / Записки Чину св. Василя Великого. – Рим, 1956. – Т. II. – Вип. 3–4; Labuda G. Chrowacja Biała czyli Weiika // *Słownik starożytności słowiańskich*. – Wrocław, 1961. – Т. I; Рапов О. М. Русская церковь в IX – первой трети XII в. Принятие христианства. – М., 1988; Майоров А. В. Великая Хорватия: Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона / Отв. ред. А. Ю. Дворниченко. – СПб., 2006 та ін.
- 27 Про залишки кирило-мефодіївського християнства у Чехії та ідеологія королівської влади Пшемисловичів // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2003. – Вип. 53. – С. 19–26.
- 28 Zathy J. O kilku przypadkach zabytkach rękopiśmiennych Biblioteki Narodowej w Warszawie // *Studia z dziejów kultury polskiej*. – Warszawa, 1949. – С. 82–106; Moszyński

- L. Liturgia słowiańska i głaogolskie zabytki v Polsce // Slovo. – Zagreb, 1971. – № 21. – S. 269–272; Липатов А. В. Кирилло-мефодиевская традиция, истоки польской литературы и проблемы славянской взаимности (о взаимодействии латинского Запада и византийского Востока) // Известия Академии наук. Серия литературы и языка. – М., 1995. – Т. LIV. – № 6. – С. 34–46.
- 29 Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. – С. 232–237; Кметь В. Львівська православна єпархія: короткий огляд історії // Шематизм Львівсько-Сокальської єпархії Української Православної Церкви Київського патріархату. 2000 рік: Статистично-біографічний довідник. – Львів, 2000. – С. 8–9.
- 30 Православні автори це поєднання зазвичай заперечують. На думку протоієрея В.Яреми, котру він ґрунтує головню на історичних легендах і некритичному прийнятті літописних свідчень, саме від кирило-мефодіївської гілки візантійського християнства, закладеної спочатку у Галицько-Волинській Русі, розпочалося православ'я Київської Русі. Адже «князь Володимир зайняв Перемишль, ще будучи офіційно поганином, і якщо в Перемишлі вже давно була єпископія, то були й священники, були й письменні люди... На заклик князя вони радо поїхали до Києва...». Серед цих місіонерів-просвітильників автор називає, зокрема, майбутнього київського митрополита Іларіона (Ярема В. Моравська місія і християнство південно-західної Русі // Православний вісник. – К., 1988. – № 8. – С. 22–25).
- 31 Gaśowski J., Gardawski A. Polska starożytna i wczesnośredniowieczna. – Warszawa, 1961; Gaśowski J., Kempisty A. Grodziska Mazowska i Podlasia. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1976; Лабинцев Ю., Щавинская Л. Первые памятники кирилло-мефодиевской традиции на Подляшье // Хрысціянства і беларуская культура. – Мінск, 2000. – С. 62–63.
- 32 Иннокентий (Борисов). О начале христианства в Польше. – К., 1886. – С. 2–28; Горбачевский Ф. Русские древности и памятники православия Холмско-Подляшской Руси (Люблинской и Седлецкой губ.). – Варшава, 1892. – С. 3–8; Хойнацкий А. Очерки из истории православной церкви и древнего благочестия на Вольни. – Житомир, 1878. – С. 6–12; Х.Х. Краткий очерк состояния Холмской Руси в религиозном отношении со времен введения христианства до церковной унии на Брестском соборе // Памятники русской старины в западных губерниях / Изд. П. Н. Батюшкова. – СПб., 1885. – Вып. 8. – С. 84–86 та ін.
- 33 Але при цьому зазвичай обмежуються загальними міркуваннями, повторюючи попередників, див., наприклад: Maciejowski W. Pierwotne dzieje chrześcijaństwa u Słowian obojga obrządku // Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie, prawodawstwie Słowian. – Petersburg, 1839. – Т. I. – S. 103–106; Зубрицкий Д. Критико-историческая повесть временных лет Червоной или Галицкой Руси. – Москва, 1845. – С. 17–21; Карашевич П. История православной церкви на Вольни. – СПб., 1855. – С. 3–4; Петрушевич А. С. Краткое историческое известие о введении христианства в Предкарпатских странах во времена св. Кирилла и Мефодия... – Львов, 1882. – С. 3–5; Вольнь. Исторические судьбы юго-западного края / Под ред. П. Н. Батюшкова. – СПб., 1888. – С. 5; Добрянский А. История епископов трех соединенных епархий, Перемышльской, Самборской и Саноцкой... – Львов, 1893. – С. 3–4; Теодорович Н. Город Владимир Вольнской губернии в связи с историей вольнской иерархии. – Почаев, 1893. – С. 22–25; Иванов П. А. Епископы древней Луцкой епархии. – Почаев, 1891. – С. 3–5; Рудович И. Коротка история Галицько-Львовської єпархії. – Жовква, 1902. – С. 3–5 та ін.
- 34 Див.: Gil A. Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku. – Lublin-Chełm, 1999; Bendza M. Prawosławna Diecezja Przemyska w latach 1596–1681. Studium historyczno-kanoniczne. –

- Warszawa, 1982; Grala H. W sprawie dziejów biskupstwa przemyskiego obrządku wschodniego // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1985. – Т. LXXVI. – Zesz. 1. – S. 139–150; Балик Б. До питання про початки християнства та єпископства в Перемишлі в IX–X ст. – С. 51–97; Його ж. До історії найдавніших церков у Перемишлі (X–XII ст.) // Богословія. – Рим, 1983. – Т. 47. – С. 73–88; Кметь В. Юрисдикційний статус та організаційна структура Галицької (Львівської) єпархії (XII – середина XVI століття) // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2001. – Ч. 3. – С. 131–155 та ін. Дашкевич Я. Початки християнства на західноукраїнських землях. Реінтерпретація проблеми // Історія релігій в Україні: Праці XII-ї Міжнародн. наук. конф. – Львів, 2002. – Кн. 1. – С. 137–140; Скочиляс І. Джерела християнства у Прикарпатті до початку XI століття та генеза Галицької єпископії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2008. Вип. 11–12. – С. 39–51.
- 35 Скочиляс І. Джерела християнства у Прикарпатті... – С. 43.
- 36 В. Регель, ґрунтуючись на твердженні російського історика С. Соловйова про прийняту у Західній Церкві практику визначення меж єпископій, що діяли на кордоні з язичницьким населенням, якомога далі, з прицілом на їх майбутнє територіальне розширення, не виключав того, що юрисдикція Празької єпископії, подана у хроніці Козьми, означала регіон її потенційного місіонерства.

SUMMARY

Viktoriya Lyubashchenko

COSMAS OF PRAGUE EVIDENCE ABOUT THE EASTERN BORDERS OF THE PRAGUE EPISCOPACY: HISTORIOGRAPHICAL ANALYSIS

The hypothesis, presented in pre-revolutionary and contemporary historiography, about the existence in the Galician-Volynian Rus' IX–XI centuries Church Structure, jurisdiction associated with the Catholic Prague Episcopacy.

Key words: the Prague Episcopacy, the Galician-Volynian Rus'.

Валерій Олійников,

*студент Київської православної богословської академії,
Волинського національного університету імені Л. Українки*

ХРИСТІЯНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДО КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Розглянуто перші етапи поширення християнства на території України-Русі до її офіційного хрещення у 988 р., роль апостола Андрія Первозваного, княгині Ольги, свв. Кирила та Мефодія у цьому процесі. Детальніше висвітлено прийняття православної віри київськими князями Аскольдом та Диром.

Ключові слова: проповідь апостола Андрія, Аскольдове хрещення, рівноапостольна княгиня Ольга, єпархія св. Мефодія.

Уже понад тисячу років ми, українці, є християнами і православно славимо Всесвяту Трійцю – Отця, і Сина, і Святого Духа, сподіваємося на Господа і з добрими ділами та милосердям ідемо до спасіння. 988 р. – рік народження дітей